

Sırr-ı Vahdet ve Nisbî Emirler

Bir dut ağacının başında binlerce dut bulunuyor. Aklen biliyoruz ki; bu ağaç için bir dutla binlerce dut arasında bir fark yoktur. Yani bu dut ağacı, “başında bir dut olduğundan daha az zahmet çeker” veya “on bin dut bulunduğu daha fazla yorulur” diye bir zanna kapılmıyoruz.

Bir kademe daha ilerlediğimizde, karşımızda küre-i arzın bir ağaç olduğunu ve başında meyve hükmünde milyarlarca ağaç ve diğer nebatatın bulunduğunu görüyoruz. Yine hükmediyoruz ki, külfet ve meşakkat noktasında bu küre-i arzın başında bir tek buğday başağı bitmesiyle milyarlarca ağaç bitmesi arasında bir fark yoktur. Hepsine aynı anda gıda verebiliyor ve umumunu külfetsizce taşıyıp güneş etrafında döndürebiliyor.

Bir mertebe daha ilerlediğimizde, karşımızda hava âlemini görüyoruz. Nebatlarla beraber umum hayvanatı ve insanları içine alan hava, onlar üzerinde sebep olarak tasarrufta bulunuyor.

Havadan sonraki kademede güneşle karşılaşıyoruz. **Güneş** ise her an arzdeki sekeneler yanında, diğer seyyâratla da sebep itibariyle münasebette bulunuyor.

Mahlûkatta görülen bütün bu hikmetli tasarrufatı ibretle seyreden akıl, bunların tamamından kat’i bir hadis ile hükmedecektir ki; bu mahlûkata bu keyfiyeti takan **Kadir-i Zülcelâl** için elbette az-çok, büyük-küçük, uzak-yakın farkı yoktur. **Umum kâinatta bir anda tasarruf eder. Umum sesleri birden işitir.**

İşte aklın vazifesi, bu muhakemeyi yapmaktır. Yoksa akıl, Cenâb-ı Hakk’ın kâinattaki tasarrufunun mahiyetini anlamaya mezun değildir, haddi de değildir. Zira akıl, henüz bir yumurtanın civcive nasıl inkılâp ettiğini veya bir ağacın bütün meyveleri bir anda nasıl beslediğini de anlayamıyor.

Bir ağacın yaptığı işe akli ermeyen insan, elbette ki Hâlik-ı Kâinat’ın şununun mahiyetini anlayamayacaktır.

Bazı şeyler vardır ki, gözle görülür, fakat akılla anlaşılmaz. Meselâ, mahiyetini aklımız ihata etmemekle beraber gözümüzle görüyoruz ki, bu kâinat bir ağaç gibi kolayca tasarruf ediliyor. Bütün işler bir anda oluyor. Uzak-yakın farkı yoktur. Bu noktada bir hususa daha işaret edelim:

Büyük-küçük, uzak-yakın gibi emirler nisbîdirler. Yani mahlûkata göredirler. Hâlik-ı Kâinat için bunlar arasında fark yoktur. Bu ince ve derin hakikata bazı misâllerle bakmaya çalışalım:

Ciğerimizin ortasında zişuur bir mikrop bulunduğunu farzediniz. Bu mikrop için bizim ciğerimiz güneş sistemi gibidir. O mikroba, o ciğerin bir elden idare edildiği söylense, bu kadar büyük bir sahanın nasıl bir tek zat tarafından idare edilebileceğini aklına sığıştıramaz. Bununla beraber, bu mikrop faydalı, yani inançlı bir mikrop ise şöyle düşünecektir:

“Bu ciğer benim kudretimle, ilmimle ve irademle idare edilmiyor ki, ben bunun idaresine itiraz parmağımı uzatıyorum. Aklım almasa da gözüm görüyor ki, bu ciğerin her tarafına aynı anda tasarruf ediliyor. Bir iş, bir işe mani olmuyor, yakın-uzak farkı yoktur.”

İşte bir mikrop için anlaşılması çok zor olan bu mesele bizim için bedihîdir. Zira, büyüklük nisbî olduğundan, mikroba göre güneş sistemi kadar olan ciğer, bizim için küçük bir et parçasıdır.

Mezkûr mikroba bu ciğerin ötesinde bir çok âlemler daha bulunduğu; kalb, mide, böbrek denilen sistemlerin ve bağırsak ve kan damarları denilen birçok samanyollarının mevcut olduğu ve bunların hepsinin bir tek ruh tarafından idare edildiği söylense, bu harika tasarruf karşısında mikrobun aklı iyice küçülecek ve ne diyeceğini şaşıracaktır.

Bu mikrop, ciğer için yürüttüğü muhakemeyi burada da yürütür ve bu harika faaliyetlerin aynı anda ve nihayet kolaylıkla bir tek ruh tarafından yapıldığına inanırsa akıllılık etmiş olur. Şayet aklına güvenerek, kendi aklının ermediği bu harika tasarrufu inkâr etse, sadece kendisi münkir ve cahil olmuş olur. Onun inkârıyla ne o faaliyetler durur ve ne de ruhun mevcudiyetine hâlel gelir.

Bir elma içindeki kurt için de o elma ile beraber ağaçtaki diğer bütün elmaların, yaprakların ve dalların bir tek merkezden ve nihayet suhuletle idare edildiğini anlamak zordur, ama hakikat da bundan başkası değildir.

Elma kurdu ile beraber ağaçtaki diğer bütün elmaların, yaprakların ve dalların bir tek merkezden ve nihayet suhuletle idare edildiğini anlamak zordur, ama hilkat da bundan başkası değildir.

Elma kurdu için elma ağacı ne ise bizim için de bu kâinat ağacı odur veya ciğer ortasındaki mikrop için insan bedeni ne ise, bizim için de insan-ı ekber olan kâinat odur. Kâinat; bize göre büyüktür, galaksiler bizim için uzaktır ve mikroplar bize nisbeten küçüktür. Bunların hepsi nisbî emirlerdir. **Hâlik-ı Zülcelâl için uzak-yakın, büyük-küçük, az-çok farkı yoktur.**

Aklımızla bu noktaya varırsak, akıllılık etmiş ve hakikata ermiş oluruz. Aksi hâlde, yani aklımıza güvenerek, anlayamadığımız bu hikmetli ve celâlli tasarrufun sahibini -hâşâ- tanımazsak, misâldeki mikrop gibi kendi kendimize zarar vermiş ve kendimizi helâkete atmış oluruz.

Büyük insanlar; âlemi bir karpuz gibi akıl odasında misafir edebiliyor ve hakikatı rahatlıkla anlayabiliyorlar.

Evet, zâhir ve bâtın da büyük ve küçük gibi nisbî emirlerdendir. Nasıl ki insan bir tavuğun yanında fil kadar, filin yanında ise tavuk kadar kalıyor ve insana birinci halde büyük, ikinci halde ise küçük deniliyor. *Aynen bunun gibi, bir karpuzun yenilecek kısmı bize göre iç olduğu hâlde, karpuzun çekirdeğine göre dış oluyor. Yani, karpuz, kâinatın içinde, yenilecek kısım karpuzun içinde, çekirdek yenilecek kısmın içinde, nüve ise çekirdeğin içinde bulunuyor. Öyle ise bir karpuz çekirdeğini nizama koyan kim ise bütün kâinatı idare eden de odur.*

Cenâb-ı Hak için uzak-yakın farkı olmadığı gibi, zâhir-bâtın farkı da yoktur. Dikkat edilirse, en kıymetli eserler ve en harika fiiller karanlıkta ve bâtında vücut buluyor. Yumurtanın içi karanlık olmakla beraber içinde civciv hakediliyor ve hiçbir karışıklık alâmeti görülüyor. Aynı şekilde toprağın altı karanlık olmakla beraber umum çekirdekler orada sümbülleniyor. Ana rahmi bâtında olduğu hâlde, çocuğun yaratılışında nihayet hikmet bulunuyor ve her âza kendi yerinde, kendine has şekil ve büyüklükle teşekkül ettiriliyor.

Bizler ve diğer mahlûkat, uzak-yakın, büyük-küçük, zâhir-bâtın gibi nisbî emirlerin içinde yüzmekteyiz. Bizi ve diğer mahlûkları yaratan ve aralarımıza bu nisbî emirleri koyan Hâlik-ı Kâinat elbette ki tasarrufunda bu emirlerle kayıtlı olmayacaktır.

Kendi ruhumuzun tasarruflarına, bedenimizdeki maddî perdelerin mani teşkil etmeme keyfiyetini anlayamayan aklımızla, ne cür'etle Cenâb-ı Hakk'ın bu tasarruf keyfiyetini anlamak istiyoruz?